

QUADRAGESIMO ANNO

DRUGI DIO:

Dopuna enciklike *Rerum Novarum*.*

I STAKNUVŠI sv. Otac suvereno pravo Crkve, da o socijalnim i ekonomskim pitanjima izriče autoritativne sudove, navodi pet točaka, kojima će on popuniti i razviti encikliku *Rerum Novarum*. Govorit će: 1. O pravu vlasništva. 2. O međusobnom odnošaju kapitala i rada. 3. O pridizanju radničkog staleža. 4. O plaći. O ekonomskoj anarhiji i njenim lijekovima. 5. O potrebi, da se svijet vrati katoličkim načelima i kršćanskom moralu.

Sv. Stolica s naročitim akcentom ističe svoju kompetenciju u ekonomskom i socijalnom pitanju. »Sa sigurnošću i duboko svjesni punine svojega prava zalazimo Mi u to pitanje«, izjavljuje Leo XIII. u okružnici *Rerum Novarum*. Na isti način govori on i u drugoj svojoj socijalnoj enciklici *Graves de Comuni* od siječnja 1901. Pijo X. u svojoj okružnici *Singulari* od 24. rujna 1912. uči, da socijalno pitanje i kontroverzije, koje su s njim spojene ne mogu biti riješene bez auktoriteta Crkve.¹ U svom pismu na kardinala Liénart-a o konfliktu, što je nastao u sjevernoj Francuskoj između radnika i poslodavaca, sv. Kongregacija Koncila »smatra prije svega potrebnim da dozove u pamet, kako se u sličnom pitanju ne može posumnjati u kompetenciju Crkve«²; a evo s jednakom jasnoćom i jednako kategorično ističe to pravo i Njegova Svetost Pijo XI.

Lako je razumjeti to neprestano isticanje kompetencije. Ako se naime o njoj sumnja, njen je auktoritet narušen, a njena nauka gubi na snazi. S druge pak strane razlog te crkvene Kompetencije nije nimalo misteriozan. Crkva se bez sumnje uzdržava od tehničkog dijela ekonomije, no »individualna i socijalna narav ljudi i stvari«³ daje činima ekonomskoga reda, kao uostalom svim slobodnim činima, moralnu stranu, kojoj je Crkva vrhovni sudac.

Prijedimo sada na razna pitanja, o kojima raspravlja taj dio enciklike.

* Vidi *Život* br. 4. god. 1932.

¹ *Periodica de re morali et sociali*. VII, 20.

² *Per.* XVIII, 225.

³ »Ex rerum et hominis individua socialique natura« veli latinski tekst. Talijanski, njemački (a i hrvatski Vrhbosnia) prijevod donosi: »Iz prirode stvari i iz čovječje zasebne (individualne) i socijalne naravi«.

I. Privatno vlasništvo.

Enciklika se na prvom mjestu bavi pitanjem privatnog vlasništva. To je doduše jedan od temeljnih problema, no ipak se enciklika na njem dosta kratko zadržava ustručavajući se, kako to u svom krasnom članku napominje dr. Messner,⁴ da problem privatnoga vlasništva identificira sa cjelokupnim socijalnim pitanjem. Papa sam navodi cilj ovoga dijela; on hoće da osveti Leona XIII. i Crkvu, koje su lažno optužili, da su zauzeli stanovište bogataša protiv proletera; hoće da dokrajči prepirke među katolicima, iznoseći kako se ima tumačiti nauka Leona XIII., »to jest --- kako on sam dodaje, a taj je dodatak vrlo značajan — katolička nauka«.

Pobija klevetu dozivajući u pamet, da ni Leo XIII. ni katolički teolozi nisu nikada posumnjali, e je Stvoritelj ljudima dao pravo privatnog vlasništva u dvostruku svrhu: t. j. da se pobrinu za sebe i svoju obitelj, a zatim da tu ustanovu stave u službu opće zajedničke i prvotne destinacije, koja ih stavlja u službu čitave ljudske porodice.

Nijekati socijalnu i javnu stranu prava vlasništva, značilo bi zapasti u individualizam, ili barem naginjati toj zabludi; nijekati ili umanjivati partikularni ili individualni karakter istoga prava značilo bi zastraniti u kolektivizam ili bar pogodovati njegovim zahtjevima.

Valja dakle biti na oprezu protiv moralnoga, juridičkoga i socijalnoga modernizma, na koji je Papa upozorio već u prvoj enciklici svoga Pontifikata.⁵

⁴ *Das Eigentumsrecht nach »Quadragesimo anno«, in Die soziale Botschaft des Papstes »Quadragesimo anno«. Volksbundverlag, Wien, 1931.* Pod privatnim vlasništvom mi ne razumijemo samo prelaznu pripadnost nekih stvari osobnim i aktualnim potrebama posjednikovim, pripadnost, koja zbog zle uporabe prestaje; pod privatnim vlasništvom razumijevamo stalnu, definitivnu pripadnost, koja u sebi sadržaje ova četiri elementa: a) stavljanje u službu posjedniku, b) to stavljanje u službu mora biti trajno, ako ne neprekidno (vječno) perpétuelle, c) sposobnost, da se čovjek služi predmetom u izabranom momentu, bilo sada, bilo kasnije; d) pravo da isključi drugoga od tih istih usluga. Vidi naše studije: *Principes de morale sociale*, II, p. 93.

⁵ Enciklika *Ubi arcano* od 23. XII. 1922. »Koliko njih uistinu ispovijeda katoličku nauku, što se tiče podložnosti, koja se duhuje civilnoj vlasti, ili prava vlasništva ili prava i dužnosti poljodjelaca i radnika, ili nužnih odnošaja među narodima ili među radnicima i poslodavcima, ili međusobnih odnošaja između crkvene i civilne vlasti, ili prava Svete Stolice i Rimskoga Pontifeksa, ili biskupskih povlastica, ili samih prava Krista, Stvoritelja, Otkupitelja i Gospodara svakoga čovjeka i sviju naroda? U svojim govorima, u svojim spisima, u cijelom svom načinu života, oni se ponašaju, kao da su nauke i principi, koje su Vrhovni Pontifeksi, naročito Leo XIII., Pijo X. i Benedikt XV. toliko puta proglasili, izgubili što god na svojoj prvotnoj snazi ili kao da su posvema

Tom prilikom Papa ustaje protiv onih, koji se usuđuju da predbacuju Crkvi, da je u svome krilu odobrila neko pogansko shvaćanje vlasništva, kojemu oni u svome umišljenome neznanju supstituiraju neko specifično kršćansko shvaćanje.

To tobožnje pogansko shvaćanje sadržano je u definiciji vlasništva, što je daje rimsko pravo: »Ius utendi et abutendi«, koje bi imalo da bude pogansko, jer u njemu nijesu istaknute dužnosti vlasnikove. No mi smo to rekli na drugome mjestu (a i enciklika potvrđuje naše poglede), da te dužnosti — budući da nijesu juridičke naravi — nemaju mjesta u definiciji prava, a o jednoj te istoj stvari može da postoji samo jedan adekvatni pojam. »U svakom vlasništvu, napominje vrlo dobro njemački socijolog Nell von Breuning D. I. (*Christliche Sozialphilosophie, Kölnische Volkszeitung*, 13. XII. 1928.) živi isti juridički, izvorni, primitivni, nenadomjestivi (irréductible).« Dopustiti neko pomično, promjenljivo, dinamičko shvaćanje, kao što to hoće neki revizionisti, značilo bi pasti u relativizam.

No valja uzeti u obzir, da se uz iste riječi mogu da vežu vrlo različni pojmovi; i kao što to vrlo dobro pokazuje dr. Hoelscher⁷ ista riječ *pravo* dobila je kod skolastika i teologa posve drugi i uzvišeniji smisao, nego što ga imala kod poganskih pravnika.

Želeći da stane na kraj kontroverzijama o privatnom vlasništvu i o dužnostima, koje su uza nj vezane, Papa s Leonom XIII. razlikuje pravo vlasništva od njegove uporabe. Komutativna pravednost bdije nad čuvanjem prava; druge kreposti, koje ne donose sa sobom sudski postupak, nalažu posjedniku da se dobro služi svojim vlasništvom.

Ne može se dakle, s nekima, na isti način ograničiti pravo i poštenu uporabu, a još se manje može držati da zloupotreba ili neupotreba oduzima samo pravo vlasništva. Papa ovdje zabacuje neke teorije, koje su drage nekim reformistima.⁸

Kako je god, zaključuje sv. Stolica, vrlo spasonosno i hvalevrijedno i u skladu sa tradicijom Crkve, da se ispita intimna narav dužnosti, da se točnije označe granice, što ih socijalne potrebe stavljaju pravu vlasništva ili njegovoj uporabi, tako je krivo i pogrešno tako umanjiti individualni karakter vlasništva, da ga se u stvari uništi.

No budući da vlasništvo ima svoju socijalnu stranu, to i opće dobro ima tu da svoju riječ kaže. Javna vlast čuvarica općega dobra ima dakle tu misiju da bdije kako bi ta ustanova vlasni-

zastarjeli. To je jedna vrsta moralnoga, juridičkoga i socijalnoga modernizma, koji osuđujemo jednako energično poput dogmatskoga modernizma.«

⁶ Vermeersch, *Crise sociale et théories réformistes*, p. 25 - 30. Dossiers de l' Action Populaire, n. 10, 25. juin, 1930.

⁷ Vidi njegovu zanimljivu knjižicu: *Vom Römischen zum Christlichen Naturrecht*. Haas und Grabherre in Augsburg, 1931.

⁸ Vidi o njima naš navedeni članak (u Dossiers), koji je najprije izašao na njemačkome *Linzer Theologisch — praktische Quartalschrift*, 1929.

štva bila što bolje prilagođena općem dobru. Premda je ta ustanova bila tokom povijesti podvrgnuta raznim promjenama, ipak ona ne može da bude prepuštena na milost i nemilost onima, koji su na vlasti. Država ne može oduzeti naravno pravo čovjeku da posjeduje dobra i da ih baštinom prenese na potomstvo. Državni dakle sistem porezâ ne smije da se konačno završi konfiskacijom dohodaka.

Budući da sveti Otac hoće jednostavno da dozove u pamet katoličku nauku, stoga možemo ovdje pod naravnim pravom razumjeti pravo, koje se temelji na naravi, premda je potrebna intervencija pozitivnoga prava, da se to naravno pravo ostvari; drugim riječima to naravno pravo jest ekvivalentno, prema o. Liberatore (*Economie politique*, p. 2., c. 2., art. 4) negdašnjem pravu »Gentium«. Vidi naš navedeni članak str. 117. - 119.

Papa još napominje, da vlada prilagođujući ustanovu vlasništva općemu dobru, čini uslugu samim vlasnicima, jer na taj način spriječava propast jednoga prava, koje bi inače postalo odviše odioznim. Spriječavati tu propast znači u isto vrijeme potpomagati i sam radnički stalež, koji bi izgubio svaku nadu u bolju budućnost, kad bi nestalo vlasništva. Dobro sviiju zahtijeva, kako opaža Dr. Messner u navedenom članku, ne uništenje privatnog vlasništva, nego umnažanje vlasnika.

Enciklika zatim insistira na strogom pravu, što ga imaju bogataši da upotrijebe svoje bogatstvo dajući milostinju, vršeći dobra djela od svojih slobodnih dohodaka, t. j. od onih koji im nijesu potrebni da se prežive i održe na svojoj staleškoj visini.

U isti mah nam je dana i pravilna definicija te darežljivosti, ona sastoji u širokogrudnim izdacima, koji mnogima daju prilike za zaradu u korisnim poduzećima. Prelazeći na prvotne načine kojima se stiču dobra, sv. Otac spominje dva načina: prisvajanje još nezaposjednog dobra i specifikacija ili rad izvršen u vlastito ime nad materijom. U tome drugom slučaju stvar je stečena kao plod rada.

Mi smo na drugom mjestu pokazali (*Principes de morale sociale*, p. 127, n. 141) da se prisvojenje onoga što se zove plod rada zapravo svodi na neki način prvotnog prisvajanja. Jer uistinu radnik obrađuje neku materiju, koja nije njegovo djelo. Ona mu dakle pripada kao prvomu prisvajaču.

II. Kapital i rad.

Ovim drugim dijelom vladaju dvije ideje: pravedna razdioba dobara i dobra ekonomska organizacija. Mi ćemo se u svom tumačenju držati istoga poretka.

Polazna točka enciklike jest ova. Niti sam rad, niti sam kapital ne stvaraju bogatstva. Jedan ništa ne može bez drugoga; i jedan i drugi trebaju osim toga naravnih sredstava, što ih je dala Stvoriteljeva velikodušna darežljivost. Odatle slijedi, da si niti kapital niti rad ne mogu prisvojiti svu dobit. I baš u tome je kapital

dugo vremena griješio pod utjecajem mančesterijskog liberalizma.

Istina je doduše da je Lasalle formulirao onaj zakon plaća, po kojemu plaća ostaje nužno prilagođena potrebama radnikovim bez nade, da se trajno umnoži; istina, K. Marks je unaprijed nagovijestio sve veću koncentraciju kapitala u rukama nekolicine mogućnika; no previše se zaboravlja, da su im preteče bili učitelji tako zvane klasične i liberalne ekonomije. U djelima se Turgot-a, Adama Smith-a, Ivana Say-a, Malthus-a, Ricard-a nalazi s ledenom ravnodušnošću izražena nemilosrdna igra ponude i potražbe, koja je samo na momente omogućivala povišicu plaće iznad radnikovih potreba. Vidi nanizane tekstove u zanimljivom članku A. Mullera D. I.: »*Une erreur dans l'Encyclopédie Quadragesimo anno?*« (Bulletin d'études et d'informations de l'école supérieure de commerce S. Ignace, 1931, p. 609 - 627).

No jednako se valja čuvati i oprečne socijalističke zablude i ne dati se smutiti socijalističkom zavodljivom parolom »socijalizacije«. Prema Božjemu planu nijedna klasa ne može da isključi drugu u razdiobi dobara. Ne može se osuditi vlasništvo i oni dohoci, koji nijesu plod rada. I neka se prestane izrabljivati onaj tekst sv. Pavla (II, Thess. 3, 10): »Tko ne radi, neka i ne jede.«^{*} Ističući Apostol rad, koji je dužnost, nipošto time ne naučava, da je posao jedini naslov koji daje pravo na uzdržavanje i na dohotke. — Premda nas pregled današnjih činjenica silí da priznamo, da se je u velikim gradovima naše civilizovane sredine bar nekako poboljšalo stanje radnika, ipak se u novim krajevima a osobito na istoku dižu bezbrojne mase proletera i njihovi uzdasi vapiju sa zemlje k Bogu. A njima treba još pridodati cijelu vojsku poljodjelskih radnika, koji su bačeni u skrajnu bijedu i bez ikakve nade da će doći do komadića zemlje. No, nema li i u velikim gradovima čitavih gradskih četvrti, u kojima vlada takova moralna i materijalna bijeda, da je uistinu nedostojna naše civilizacije? Pomislite samo na glasovite »slums« u Londonu.

Priznavajući zatim Papa, da stanje radnika nije danas do- duše istovjetno sa pauperizmom, ističe, da preveliki današnji kontrast između množine siromašnih i nekolicine prebogatih gavana očevidno dokazuje, da u našoj epohi industrijalizma bogatstvo, koje je tako obilno bilo proizvedeno, nije bilo kako treba razdijeljeno među razne klase. Dobra ovoća svijeta mjesto da budu uistinu za sve, ona su još uvijek i previše privilegij samo nekolicine.

Versajski ugovor, što su ga potpisale 32 države, priznaje, »da postoje takove prilike rada, koje za veliko mnoštvo osoba znače nepravdu, bijedu i oskudicu, koje prouzrokuju takovo nezadovoljstvo, da je opći mir i opća harmonija ugrožena... i da je prijeko potrebno popraviti te neprilike.« (Dio XIII. odlomak I.)

* Te su riječi postale kod Hebreja poslovične. Sv. Pavao se njima služi, da ukori Tesaloničane, koji su se previše dali na novotarije i podavali se prijeknoj besposlici.

Treba dakle, zaključuje Papa, raditi oko pridizanja radničke klase; treba da ta klasa uzmožne umnožiti svoj imetak, da tako što lagodnije podnosi obiteljske terete i izbjegne svim neizvjesnostima i da se jednako pobrine za svoje potomstvo. Nužno je, da se to učini, govorio je Leo XIII; za njim ponavlja Pijo XI: nužno je da se to učini što prije, jer inače prijeti pogibelj, da pristaše i zatočnici revolucija ne poremete javni poredak, mir i sigurnost ljudskoga društva.

III. Pravedna plaća.

Pitanje razdiobe dobara posve naravno dovodi vrhovnog Pontifeksa do pitanja plaće. I tu hoće da protumači i razvije nauku auktora enciklike Rerum Novarum — Leona XIII.

Plaća je naime redoviti način, kojim radnik postaje dionikom proizvedenoga bogatstva. Sv. Otac započinje pitanje plaće zaključujući onu kontroverziju, koja je nastala u Haidu (Češka) g. 1882; sv. Otac energično odbija prohtjeve onih, koji su nepravednim u sebi proglašivali posuđivanje djelatne snage i zahtijevali, da se to posuđivanje zamijeni društvenim kontraktom.¹⁰ Međutim se moramo obazirati radije za društvenim oblikom.

Da se pravilno prosudi visina pravedne plaće, mora se u obzir uzeti više elemenata: učio je to već i Leo XIII. Jedna jedina norma ne može biti dovoljna; a potpuno bi kriva bila ona, koja bi radniku pripisala sav plod rada. Jer i tu treba radu priznati njegovu individualnu i socijalnu narav. Da ljudska naime djelatnost bude plodna, mora ona biti socijalno i juridički zaštićena; potrebna je suradnja raznih umijeća i zanata: misao, kapital i rad, sve je to pozvano, da se združi tako reći u jedno.

Enciklika zatim napominje tri stvari, koje pri određivanju plaće valja uzeti u obzir.

1. Plaća mora da bude dovoljna za uzdržavanje radnika i njegove obitelji. Razumije se, da neka razumna pripomoć sa strane same obitelji dolazi tude u obzir. No na svaki način treba udesiti stvari tako, da oci obitelji zaslužuju plaću, koja im omogućuje pristojno uzdržavanje njihove obitelji. Napominjemo, da se takova plaća duguje svakom odraslom radniku (*Cuivis operario adulto*).

Plaća, što je enciklika zahtijeva, jest tako zvana apsolutna obiteljska plaća: ona je obiteljska, jer mora da bude dovoljnom za oca obitelji; ona je obiteljska apsolutna, jer se duguje svakom odraslom radniku, i jer se njegova Svetost ograničuje na to, da hvati one, koji na razne načine osiguravaju obitelji dohodke primjerene njenim realnim teretima, pače i izvanrednim potrebama. Ta pohvala ide na pr. one, koji organizuju pripomoć obiteljima.

Apsolutna obiteljska plaća odnosi se na potrebe *obične redovite* obitelji.

¹⁰ Taj se kontrakt zove Haidskim kontraktom.

Velimo, obične, redovite radije nego srednje, jer ako jedna obitelj nadmaši srednju, to ne znači, da je ona zato anormalna.

Osim toga, redovita obitelj nije za nas ona obitelj, koja je danas žalost u nekim krajevima radi zloupotrebe braka tako smanjena; za nas je to ona obitelj, koja nastaje iz kreposnoga vladanja bračnih drugova.

U koje se ime duguje ta plaća? Sveti Otac izbjegava da to kaže u preciznim terminima: prepušta socijalnoj pravednosti (kreposti manje određenoj), da dignje plaće na tu visinu.

Enciklika *Casti Connubii* opširnije govori o obiteljskoj plaći. »U građanskom društvu, kaže se tu, ekonomski i socijalni poredak mora biti tako udešen, da otac obitelji — uzevši u obzir prilike mjesta u kojem stanuje — uzmogne zaslužiti toliko, koliko mu je potrebno za uzdržavanje njegove žene i djece: jer radnik ima pravo na svoju plaću; uskratiti mu tu plaću ili dati mu plaću nižu od one, što je zahtijeva pravičnost, jest teška nepravda i grijeh, što ga Sv. Pismo stavlja među najveće.«

Po našem mišljenju bi se misao sv. Oca mogla ovako rezimirati: Oni, na koje spada briga za opće dobro, moraju u svojoj okolini omogućiti obiteljsku apsolutnu plaću. Kada je ta plaća jednom omogućena, onda ona postaje minimalnom radnikovom plaćom. Radnik ima *pravo* na svoju plaću i ono mu se ne može uskratiti bez nepravde. Prema tome iz obiju enciklika možemo sa sigurnošću izvesti, da je ta minimalna plaća obvezatna po komutativnoj pravednosti.

U toj se istoj enciklici *Casti Connubii* Papa izjavljuje za tako zvanu vitalnu »kulturalnu« plaću za razliku od vitalne fiziološke plaće, zahtijevajući da plaća bude dovoljna »uzevši u obzir opće uvjete i prilike, u kojima mora da bude osigurano uzdržavanje obitelji«. Stoga na pr. obiteljska plaća u Kongu ne će biti pače ni individualna u Italiji; ona plaća, koja bi prije stotinu godina bila obiteljskom plaćom, ne će to ni izdaleka više biti danas uzevši u obzir današnje životne navike: navike naime stvaraju potrebe.

2. Valja uzeti u račun stanje tvornice ili poduzeća. Poslodavac nije dužan da uništi samoga sebe i da radi uz gubitak: radnici bi sami od toga prvi štetovali. Razumije se, da se plaća ne bi smjela smanjiti radi slabijih dohodaka, koji su uzrokovani nemarom ili nepažnjom direkcije. No ako preveliki porezi ili prisilna prodaja ispod vrijednosti robe ne dopušta potrebnu plaću, tada teška odgovornost pada na auktoze tih vekscija. Gospodari i radnici imaju dakle da združe svoja nastojanja, da pomoću javnih vlasti uklone sve zapreke, koje stoje na putu normalnoj visini plaća. U krajnim slučajevima valja promisliti, može li tvornica nastaviti svojim radom i ne treba li se na drugi način pobrinuti za stanje radnika. Tu treba da pripomogne veza, koja spaja poslodavce s radnicima i duh kršćanske sloge.

3. Valja još uzeti u obzir i opće dobro. Ono zabranjuje taku visinu plaće, koja umanjuje broj radnika i stoga postaje uzrokom nezaposlenosti. I previsoke i preniske plaće imaju jednako zle posljedice; previsoke plaće tjeraju u mašinizam; preniske plaće revoltiraju radnike.

To nezadovoljstvo i ta uzbuna je mnogo opasnija nego li mašinizam, koji škodi samo onda, kada se naglo uvodi. Ruke mogu da uvijek nađu zarade.

Opće dobro zahtijeva neki pravedni razmjer između raznih plaća, a taj razmjer ovisi o cijeni raznih produkata. Razne su profesije — kao dijelovi istoga tijela na taj način pripravne da si međusobno pomognu.

Sv. Otac završuje refleksijom, da će istom onda nastati pravo ekonomsko blagostanje, kad budu dobra svake ruke pristupačna svima i svakome u onoj mjeri, koja im je potrebna za čestit i pristojan život, za neku poštenu udobnost, koja je korisna i za samu krepost.

Napominjemo, da sada opće dobro igra veću ulogu u određivanju plaće, od kada kolektivni kontrakti određuju sudbinom velikoga broja radnika. Često se puta u tim kontraktima polazi s jedne pokretne visine plaće, koja pada ili se diže prema zaslužbi (*bénéfices*) i na taj način ostvaruje neku vrstu društva.

Postavilo se pitanje, nebi li se plaća morala ravnati prema potrebama ili vrijednosti uložene djelatnosti. Sv. Otac insistirajući doduše na tome, da valja zadovoljiti potrebama, ne zabacuje princip ekvivalentnosti između uložene djelatnosti i plaće. Rekao je na drugom mjestu: »ako se ne vodi računa o socijalnoj i individualnoj naravi čovječje djelatnosti ili rada, ne će je se moći pravedno prosuditi i dati joj njen ekvivalent. »Po našem sudu u normalno doba obadrije se osnove procjenjivanja slažu u svojim rezultatima. Mislimo, da onaj koji ništa ne radi i zijeva pri poslu ima pravo, da se formalno drži vrijednosti uloženoga truda. No ako se ispituje, koji je prvi faktor pri određivanju cijene, ne umišljajući si, da ćemo razjasniti sav misterij te geneze, slutimo, da se cijena produktima ima ponajprije određivati prema potrebama radnika.

IV. Obnova socijalnoga poretka.

Enciklika upire prstom na tri mane u poretku suvremenoga društva: 1. *socijalni individualizam*, koji je protivno naravi stvari ostavio samog pojedinca sučelice državi natrpanoj brigama i poslovima, koji na nju ne spadaju; 2. *borba klasa*; 3. *ekonomskanarhija*.

1. Nepromjenljivo je pravilo zdrave socijalne filozofije, da ne treba pojedincima oduzimati dužnosti, kojima svaki sam može da zadovolji i natrpati ih kolektivitetu; a isto pravilo veli, da društvo višega reda ne smije otimati poslove nižih društava, koja su kadra da ih izvrše; to je jednako tako nepravedno, kao što je štetno i opasno za dobar poredak. Svaka socijalna djelatnost mora prite-

¹¹ Naravno je, da poduzetnici hoće da reguliraju svoje tarife prema vrijednosti rada; sindikati ističu zahtjeve, što ih nalažu radničke potrebe. Vidi članak dr. Hansa Schmitza, u »*Die soziale Botschaft des Papstes*, p. 35 - 45; p. 38 - 41.

ći u pomoć udovima socijalnoga tijela, a ne smije da ih uništava ili zamjenjuje.

Stoga Papa u prvome redu preporuča decentralizaciju, koja oslobađa državu od poslova, što ih niže skupine mogu da preuzmu, i tako je ostavljaju slobodnijom i jačom, da bolje vrši svoju zadaću vodstva, nadziranja, poticanja, suzdržavanja, koja jedino njoj pripada, jer ona jedina ima sposobnosti koje se zato traže.

2. Druga protisocijalna nevolja jest borba klasa na radnome tržištu. Adekvatan lijek toj nevolji nalazi se samo u dobroj strukturi socijalnoga tijela, koja okuplja ljude ne prema poziciji, što je imaju na radnome tržištu, već prema njihovoj socijalnoj zadaći, što je vrše. Kao što je neki instinktivni nagon stvorio između susjeda općine, tako je jednako naravno, da se ljudi iste profesije okupe kao udruženja ili korporacije. Zajednički interes poduzeća, više opće dobro, kojemu svi redovi moraju da pridonose, jest onaj stalni vez, što ga traži zdravi socijalni poredak; a taj će vez postati to uži, što će svaki pojedinac i svaka skupina više nastojati, da se odlikuju u svojoj struci. Po srijedi su dakle u tim korporacijama zajednički interesi struke i prije svega zajednička briga za dobro čitave zajednice; no to ni najmanje ne priječi zasebne dogovore i pregovore između poslodavaca i radnika o njihovim poslovima.

Poput Leona XIII. i Pijo XI. ne misli da propiše bilo kakav oblik organizacije, samo ako je u njoj spašena pravednost i zahtjevi općega dobra. No poput svoga predšasnika, on zahtijeva za građane iste struke slobodu udruživanja, slobodu da smiju izradivati statute svoga udruženja i da smiju sklapati međustrukovna udruženja.

Po takovim udruženjima krči se put onoj organskoj konstituciji društva, koja je postojala nekoć i koju socijalna politika mora nastojati da opet uspostavi; dakako prilagođenu sadašnjim prilikama.

3. Treće socijalno zlo od kojega trpimo jest *e k o n o m s k a a n a r h i j a*. Priznavajući Pava koristi slobodne konkurencije odbacuje — kao zaraženu ekonomskim individualizmom onu neobuzdanu konkurenciju, za koju svi znademo, kakovim je užasnim plodovima urodila. On zahtijeva za tu konkurenciju jedan regulatorni princip, ali ujedno ističe, da takav regulator ne može biti ekonomska premoć financijskih institucija, koja je zamijenila slobodnu konkurenciju, jer i njoj samoj treba jake ruke, koja će je suzdržavati. Takvim regulatornim principom mogu da budu samo socijalna pravednost i socijalna ljubav, koje prodahnjuju institucije svega društvenoga života; one su jedine kadre da stvore juridički i socijalni poredak, kojim će biti prodahnuta sva ekonomija.

Pod socijalnom pravednošću razumijeva enciklika pripravnost da se izvrše sve dužnosti prema društvu; pod *socijalnom ljubavlju* razumijeva polet ljubavi prema društvu, koji se diže iznad dužnosti. Dr. Messner je raspravljao

• socijalnoj pravednosti u publikaciji »Die soziale Frage und der Katholizismus«, Festschrift zum 40. Jährigen Jubiläum der Enzyklika Rerum Novarum. Schöning, Paderborn 1931. p. 431.

Usljed međusobne ovisnosti narodâ jako je poželjan internacionalni sporazum.

Ako se ostvare Papine nade, ako se uspostavi jedan direktivni princip za ekonomski i socijalni poredak, onda će društvo naličiti, kako veli Pijo XI., mističnom tijelu Kristovu i njegovoj skladnoj harmoniji, što je opisuje Apostol narodâ. Ovdje Papa usput spominje pokušaj ekonomske organizacije, što ju je inauguirao fašistički režim u Italiji; pokazuje njene dobre strane, a i opasnosti, koje od nje prijete. Međutim, tim se pitanjem ne bavimo u ovom članku.

Vraćajući se zatim na glavni problem, izjavljuje Papa, da je za povratak boljem socijalnom poretku, koji je tako dragocjen za opće dobro, prije svega potrebna Božja pomoć, a zatim suradnja sviju ljudi dobre volje. Svrha će biti to sigurnije postignuta, što će veći biti broj onih, koji će se sa svojom tehničkom, profesionalnom i socijalnom kompetencijom dati na to djelo obnove socijalnoga poretka. A ta obnova će biti to sigurnija, što će više u njoj sudjelovati sa svojim katoličkim principima oni, koje je K a t o l i č k a A k c i j a zadojila tim načelima i pripravila za apostolat pod vodstvom i direktivama Crkve: Ova se naime — na tome terenu, koji sve vrví od moralnih pitanja — ne može odreći svoje božanske misije.

Kao što je to Papa najavio, tako završava ovaj dio s izjavom, da sve ono što je izrekao o obnovi socijalnoga poretka ne će ništa koristiti (činjenice to dokazuju) bez ćudoredne reforme.

Postojao je nekoć socijalni poredak, koji doduše nije bio savršen, ali je prilično dobro odgovarao prilikama i potrebama onih vremena. Zavidni egoizam jednih i revolucionarni duh drugih uzrokovao je njegovu propast. Taj je zavidni egoizam stvorio među korporacijama rivalitet i borbu, koja ih je učinila odioznima.

Primjećuje se u petoj točki neka neodređenost. Drukčije i nije moglo da bude. Papa nije htio definirati način korporativne organizacije, a jednako ne će ni da zamijeni zakonodavca u izradbi civilnoga zakona. I stoga je mogao samo da istakne socijalnu razdrobljenost i potrebu da se društvo bolje podijeli; pravo udruživanja u poštene svrhe i pravo određivanja statuta za ta udruženja; zatim da preporuči decentralizaciju i pokaže svoju sklonost za jedan korporativni sistem; i napokon da upre prstom na pravednost i ljubav kao na onaj direktivni princip, koji nedostaje našoj ekonomiji, upozoravajući, da je obnova ćudoređa i mentaliteta neophodno potrebna za uspjeh.

Završit će se.

Artur Vermeersch D. I.